

ص ۲۰
تورانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه مازنداران
دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

عنوان پایان نامه :

بررسی علوم در قصاید انوری

جهت اخذ درجه ی کارشناسی ارشد

استاد راهنما :

دکتر علی اکبر باقری خلیلی

استاد مشاور :

دکتر سیاوش حق جو

نگارش :

۱۳۸۹/۸/۲۴

طیبه احمدپور افسوران

مجموعه اساتید مازنداران

باینز ۸۶

۱۴۶۲۹۰

قدردانی:

از آقایان دکتر علی اکبر باقری خلیلی استاد راهنمای

گرانقدرم و دکتر سیاوش حق جو استاد مشاور که همواره

راهنمایی شان هدایتگر راهم بوده ، قدردانی می نمایم.

همچنین از خانواده و دوستان و کلیه کسانی که مرا در این امر یاری نمودند،

تشکر و قدر دانی می نمایم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول - مقدمه
۲	۱-۱. تعریف مسأله
۲	۲-۱. پیشینه ی پژوهش
۳	۳-۱. حدود پژوهش
۳	۴-۱. فرضیه ی پژوهش
۳	۵-۱. اهداف پژوهش
۳	۶-۱. روش پژوهش
۴	۷-۱. معرفی فصل های پایان نامه
۵	فصل دوم - کلیات
۶	۱. بررسی علوم از سده های آغازین تا قرن ششم
۶	۱-۱. وضعیت علوم در ایران باستان
۷	۲-۱. وضعیت علوم در نخستین سده های اسلامی
۸	۳-۱. وضعیت علوم در قرون سوم و چهارم
۹	۴-۱. وضعیت علوم در قرن پنجم

- ۱-۵. وضعیت علوم در قرن ششم..... ۱۰
۲. تأثیر علوم بر شعر قرن ششم..... ۱۱
- ۱-۲. نجوم..... ۱۲
- ۲-۲. طب..... ۱۳
- ۲-۳. علوم عقلی..... ۱۴
- ۲-۴. علوم ادبی..... ۱۶
- ۲-۵. علوم نقلی..... ۱۷
- فصل سوم- انوری ابیوردی..... ۱۸
۱. زندگی و آثار انوری..... ۱۹
- ۱-۱. واقعه ی قران ۵۸۲ ه.ق..... ۲۱
- ۱-۲. مذهب..... ۲۳
- ۱-۳. شاعری و تخلص او..... ۲۴
۲. سبک شعر..... ۲۷
۳. رویکرد انوری به اصطلاحات علمی..... ۲۸
- فصل چهارم..... ۳۰
- بخش اول : نجوم..... ۳۲
۱. آسمان..... ۳۳
۲. اتصال..... ۳۵
۳. اجرام..... ۳۶
۴. اختران..... ۳۶
۵. اختیار..... ۶۵
۶. ادبار..... ۶۶
۷. استوا..... ۶۶
۸. اعتدال..... ۶۷
۹. افق..... ۶۸

۱۰. اقبال..... ۶۸
۱۱. اوج..... ۶۹
۱۲. باحورا..... ۷۰
۱۳. بروج دوازده گانه..... ۷۱
- ۱-۱۳. منطقة البروج..... ۷۱
- ۲-۱۳. ارقام بروج دوازده گانه در منطقة البروج..... ۷۱
- ۳-۱۳. طبایع بروج دوازده گانه..... ۷۲
- ۱-۳-۱۳. مثلثه های چهار گانه..... ۷۲
- ۴-۱۳. نری و مادگی برج های دوازده گانه..... ۷۳
- ۵-۱۳. مربعه های سه گانه..... ۷۳
- ۶-۱۳. نظر بروج..... ۷۴
۱۴. بررسی برج های دوازده گانه..... ۷۴
- ۱-۱۴. برج حمل..... ۷۴
- ۲-۱۴. برج ثور..... ۷۷
- ۳-۱۴. برج جوزا..... ۷۸
- ۴-۱۴. برج سرطان..... ۸۰
- ۵-۱۴. برج اسد..... ۸۱
- ۶-۱۴. برج سنبله..... ۸۲
- ۷-۱۴. برج میزان..... ۸۴
- ۸-۱۴. برج عقرب..... ۸۶
- ۹-۱۴. برج قوس..... ۸۷
- ۱۰-۱۴. برج جدی..... ۸۸
- ۱۱-۱۴. برج دلو..... ۸۹
- ۱۲-۱۴. برج حوت..... ۹۰
۱۵. تحویل..... ۹۱
۱۶. تقدیر..... ۹۲
۱۷. تقویم..... ۹۲

۱۸. خسوف..... ۹۳
۱۹. زوال سیارات..... ۹۴
۲۰. سعد و نحس سیارات..... ۹۵
۲۱. سیر (مسیر)..... ۹۶
۲۲. شرف سیارات..... ۹۷
۲۳. شهاب..... ۹۸
۲۴. صورت های فلکی شمالی..... ۱۰۰
- ۱-۲۴. بنات النعش (هفت اورنگ)..... ۱۰۱
- ۱-۱-۲۴. صورت فلکی دب اکبر..... ۱۰۱
- ۲-۱-۲۴. صورت فلکی دب اصغر..... ۱۰۱
- ۳-۱-۲۴. بنات..... ۱۰۲
- ۲-۲۴. فرقد، فرقدان (فرقدین)..... ۱۰۳
- ۳-۲۴. جدی (ستاره ی قطب)..... ۱۰۳
- ۴-۲۴. سُها..... ۱۰۴
- ۵-۲۴. نسر (نسرین)..... ۱۰۵
- ۶-۲۴. سهم (تیر)..... ۱۰۶
- ۷-۲۴. عیوق..... ۱۰۷
۲۵. صورت های فلکی جنوبی..... ۱۰۸
- ۵-۲۵. صورت فلکی جبار (جوزا)..... ۱۰۹
۱. شعری..... ۱۰۹
- ۱-۱. شعرای یمانی..... ۱۱۰
- ۲-۱. شعرای شامی..... ۱۱۰
۲. سهیل..... ۱۱۱
۳. سماک اعزل..... ۱۱۱
۴. سماک رامح..... ۱۱۲
۲۶. صور فلکی..... ۱۱۲
۲۷. طالع..... ۱۱۳

۱۱۴.....	۲۸. فتح باب.....
۱۱۵.....	۲۹. فرس اعظم.....
۱۱۵.....	۳۰. فلک.....
۱۱۷.....	۳۱. فلک تدویر.....
۱۱۸.....	۳۲. قران (مقارنه).....
۱۱۸.....	۳۳. قطب.....
۱۱۹.....	۳۴. کیسه.....
۱۲۰.....	۳۵. کسوف.....
۱۲۱.....	۳۶. کهکشان (مجره).....
۱۲۲.....	۳۷. محور.....
۱۲۳.....	۳۸. نطاق.....
۱۲۳.....	۳۹. وبال سیارات.....
۱۲۴.....	۴۰. هبوط سیارات.....
۱۲۵.....	۴۱. هیلاج.....
۱۲۷.....	بخش دوم : طب.....
۱۲۸.....	۱. آبستنی.....
۱۲۹.....	۲. آبله.....
۱۲۹.....	۳. احتما.....
۱۳۰.....	۴. احولی.....
۱۳۰.....	۵. استسقا.....
۱۳۱.....	۶. استفراغ (قی).....
۱۳۱.....	۷. افیون.....
۱۳۲.....	۸. الکنی.....
۱۳۲.....	۹. امتلا.....
۱۳۳.....	۱۰. بخور.....
۱۳۴.....	۱۱. برص.....
۱۳۴.....	۱۲. تب.....

- ۱۳۵.....تب لرزه.....۱۳
- ۱۳۶.....تریاق.....۱۴
- ۱۳۶.....تشنج.....۱۵
- ۱۳۶.....توتیا.....۱۶
- ۱۳۷.....جراحت.....۱۷
- ۱۳۸.....جرب.....۱۸
- ۱۳۹.....چشم زخم.....۱۹
- ۱۳۹.....حرارت جگر.....۲۰
- ۱۴۰.....حرز.....۲۱
- ۱۴۱.....خشک دماغی.....۲۲
- ۱۴۲.....خمار.....۲۳
- ۱۴۲.....خناق.....۲۴
- ۱۴۳.....دارو (دوا).....۲۵
- ۱۴۳.....درد استخوان.....۲۶
- ۱۴۴.....درد دل.....۲۷
- ۱۴۴.....دق.....۲۸
- ۱۴۵.....رَمَد یا چشم درد.....۲۹
- ۱۴۵.....زهر.....۳۰
- ۱۴۶.....زهره.....۳۱
- ۱۴۶.....سُبَات.....۳۲
- ۱۴۶.....سپیدی در چشم.....۳۳
- ۱۴۶.....سَدَاب.....۳۴
- ۱۴۸.....سَرْمَق.....۳۵
- ۱۴۸.....سَرْمَه (کحل).....۳۶
- ۱۴۹.....سَقَنْقُور.....۳۷
- ۱۴۹.....سوء المزاج.....۳۸
- ۱۵۰.....سودا.....۳۹

- ۱۵۱.....۴۰. شراب
- ۱۵۲.....۴۱. شراب کدر
- ۱۵۲.....۴۲. شربت
- ۱۵۳.....۴۳. شرنگ (حنظل)
- ۱۵۳.....۴۴. شریان
- ۱۵۴.....۴۵. شفا
- ۱۵۴.....۴۶. شکر (نیشکر)
- ۱۵۵.....۴۷. شهد
- ۱۵۵.....۴۸. طاعون
- ۱۵۶.....۴۹. عرق (خوی)
- ۱۵۷.....۵۰. عشق
- ۱۵۷.....۵۱. عفونت
- ۱۵۷.....۵۲. عقرب گزیدگی
- ۱۵۸.....۵۳. عقیمی
- ۱۵۹.....۵۴. عنبر
- ۱۵۹.....۵۵. فواق
- ۱۶۰.....۵۶. قیفال
- ۱۶۰.....۵۷. کسنی - کاسنی
- ۱۶۱.....۵۸. کافور
- ۱۶۲.....۵۹. کوک
- ۱۶۲.....۶۰. کوکنار
- ۱۶۳.....۶۱. گلاب
- ۱۶۳.....۶۲. لعاب
- ۱۶۴.....۶۳. مار گزیدگی
- ۱۶۴.....۶۴. مثلث (شراب سیکی)
- ۱۶۴.....۶۵. محروری
- ۱۶۵.....۶۶. مرهم

۱۶۵.....	۶۷. مزاج.....
۱۶۷.....	۶۸. مشک.....
۱۶۷.....	۶۹. مطبوخ.....
۱۶۸.....	۷۰. معجون.....
۱۶۸.....	۷۱. مومیا.....
۱۶۹.....	۷۲. مهره ی مار.....
۱۶۹.....	۷۳. وبا.....
۱۷۰.....	۷۴. یرقان یا زردی.....
۱۷۱.....	بخش سوم : علوم عقلی (فلسفه و منطق).....
۱۷۲.....	۱. آبا.....
۱۷۳.....	۲. ابداع.....
۱۷۴.....	۳. ادراک.....
۱۷۵.....	۴. استدلال.....
۱۷۵.....	۵. اصل.....
۱۷۶.....	۶. امتزاج.....
۱۷۶.....	۷. امکان (ممکن / مستوی).....
۱۷۷.....	۸. امّهات اربعه (چارمادر ، چار ارکان...).....
۱۷۸.....	۹. ترکیب.....
۱۷۹.....	۱۰. جز (جزوی).....
۱۸۰.....	۱۱. جماد.....
۱۸۱.....	۱۲. جنس.....
۱۸۱.....	۱۳. جوهر.....
۱۸۳.....	۱۴. حادث (حدوث).....
۱۸۴.....	۱۵. حواس.....
۱۸۵.....	۱۶. حیوان.....
۱۸۵.....	۱۷. زمان.....
۱۸۶.....	۱۸. سبب (اسباب).....

- ۱۸۷.....صفات (صفت) ۱۹
- ۱۸۸.....ضد ۲۰
- ۱۸۸.....عالم علوی ۲۱
- ۱۸۹.....عدم ۲۲
- ۱۸۹.....عرض ۲۳
- ۱۹۰.....عقل ۲۴
- ۱۹۴.....فساد ۲۵
- ۱۹۶.....فعل ۲۶
- ۱۹۶.....قدر ۲۷
- ۱۹۷.....قدم (قدیم) ۲۸
- ۱۹۷.....قضا ۲۹
- ۱۹۹.....قوای غاذیه ۳۰
- ۱۹۹.....قیاس ۳۱
- ۲۰۰.....کلام ۳۲
- ۲۰۱.....کل (کلی) ۳۳
- ۲۰۲.....کون ۳۴
- ۲۰۳.....معدن ۳۵
- ۲۰۳.....مرکب ۳۶
- ۲۰۳.....ممتنع (محال) ۳۷
- ۲۰۴.....ممکنات ۳۸
- ۲۰۵.....موالید ۳۹
- ۲۰۵.....نبات ۴۰
- ۲۰۶.....نتیجه ۴۱
- ۲۰۶.....نطق ۴۲
- ۲۰۷.....نفس ۴۳
- ۲۱۱.....نور ۴۴
- ۲۱۲.....نوع ۴۵

۲۱۳.....	۴۶. وجوب.....
۲۱۴.....	۴۷. وجود.....
۲۱۵.....	۴۸. وحدت.....
۲۱۶.....	۴۹. هیولی.....
۲۱۷.....	۵۰. یقین.....
۲۱۸.....	هندسه و حساب.....
۲۱۹.....	۱. جذر.....
۲۱۹.....	۲. جیب.....
۲۲۰.....	۳. ضرب کسور.....
۲۲۰.....	۴. عقد انامل.....
۲۲۲.....	بخش چهارم : علوم ادبی.....
۲۲۳.....	۱. انشا.....
۲۲۳.....	۲. ایجاز.....
۲۲۴.....	۳. ایطا.....
۲۲۴.....	۴. بدیهه (ارتجال).....
۲۲۵.....	۵. بلاغت.....
۲۲۵.....	۶. بیت.....
۲۲۶.....	۷. تضمین.....
۲۲۶.....	۸. ردیف.....
۲۲۶.....	۹. سهل ناممتنع.....
۲۲۷.....	۱۰. شعر.....
۲۲۷.....	۱۱. عروض.....
۲۲۸.....	۱۲. غزل.....
۲۲۸.....	۱۳. فصاحت.....
۲۲۹.....	۱۴. قافیه.....
۲۲۹.....	۱۵. قصیده.....
۲۳۰.....	۱۶. قطعه.....

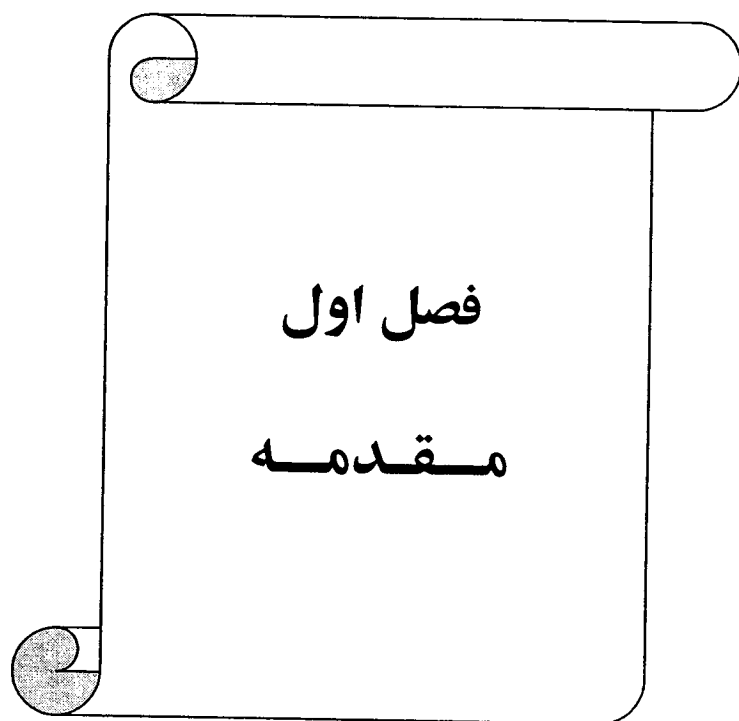
۲۳۰.....	۱۷. مطلع.....
۲۳۰.....	۱۸. مقطع.....
۲۳۰.....	۱۹. نثر.....
۲۳۱.....	۲۰. نظم.....
۲۳۲.....	۲۱. وزن.....
۲۳۳.....	بخش پنجم : علوم نقلی.....
۲۳۴.....	۱. آیه.....
۲۳۴.....	۲. اجل.....
۲۳۵.....	۳. اصل.....
۲۳۵.....	۴. اعجاز.....
۲۳۶.....	۵. جهاد.....
۲۳۶.....	۶. حاجت.....
۲۳۷.....	۷. حدیث.....
۲۳۸.....	۸. حلال.....
۲۳۸.....	۹. خطا.....
۲۳۸.....	۱۰. دعا.....
۲۳۹.....	۱۱. سحر.....
۲۳۹.....	۱۲. شك.....
۲۴۰.....	۱۳. عامل.....
۲۴۰.....	۱۴. قرآن.....
۲۴۱.....	۱۵. قضا.....
۲۴۱.....	۱۶. مناسک.....
۲۴۲.....	۱۷. می.....
۲۴۲.....	۱۸. نهی.....
۲۴۲.....	۱۹. وحی.....
۲۴۴.....	فصل پنجم - نتیجه گیری.....
۲۴۹.....	فهرست الفبایی اصطلاحات.....

۲۶۰.....	فهرست منابع و مأخذ.....
۲۶۴.....	چکیده ی انگلیسی.....

« بررسی علوم در قصاید انوری »

چکیده

در بررسی تأثیر علوم بر شعر فارسی ، آثار قرن ششم ه . ق دلالت بر بیشترین تأثیر پذیری از اصطلاحات علمی را برای خلق تصاویر هنری دارد . اگر چه شاعران با به کارگیری این اصطلاحات در مقام فضل فروشی و برتری جویی نیز بوده اند ، اما شواهد تاریخی گویای این نکته است که مدعیان شاعری برای ورود در سلک شعرای درباری به ناچار باید از مراحل دشوار آزمون های اثبات احاطه بر علوم و دانش های مختلف زمان خود گذر می کردند . بنابراین ، اشراف شاعران بر نکات علمی و تسلط آنان بر دقایق شعری ، زمینه های آمیزش آن دو را فراهم آورد و شاعران متعددی چون سنایی ، نظامی ، خاقانی و انوری و ... در این زمینه طبع آزمایی کرده و با این که بدین وسیله از یک طرف ، بر وسعت صور خیال و جنبه های زیبایی شناختی شعر افزوده اند ؛ از طرف دیگر ، زمینه های پیچیدگی و دشواری درک مفاهیم و مضامین شعری را فراهم آورده اند ، تا آنجا که گاه عدم احاطه و آگاهی خواننده از اصطلاحات علمی ، موجبات عدم ادراک معانی و زیبایی شعرشان را فراهم آورده است . از این دیدگاه ، انوری سر آمد شاعران زبان فارسی است و اشعارش آکنده از اصطلاحات مختلف علمی است . این پایان نامه پس از مروری بر شکل گیری و سیر علوم در فصل دوم ، و معرفی انوری و شعر او در فصل سوم ، در فصل چهارم به بررسی علوم در قصاید انوری پرداخته و آن را در پنج بخش : نجوم ، طب ، علوم عقلی ، علوم ادبی و علوم نقلی مورد تحلیل قرار داده و ابعاد زیبایی شناختی کاربرد اصطلاحات علمی را در حد امکان کاویده است . اصطلاحات نجومی با ۳۶/۸۴ درصد بیشترین کاربرد را در قصاید انوری دارد و اصطلاحات علوم نقلی ۷/۱۴ درصد ، کمترین کاربرد را و بقیه ی اصطلاحات به ترتیب بیشترین کاربرد عبارتند از : طب ۲۷/۸۲ درصد ، علوم عقلی ۲۰/۳۰ درصد ، علوم ادبی ۷/۹۰ درصد .

فصل اول

مقدمه

۱-۱. تعریف مسأله :

قرن ششم ه.ق. عصر کاربرد اصطلاحات علمی در شعر فارسی و دوره ی خلق تصاویر با این اصطلاحات است و انوری از این جهت سرآمد شاعران فارسی زبان. با این که زبان شعری اش نسبت به هم عصران او زبان ساده ای است اما کاربرد اصطلاحات علوم مختلف ، اشعارش را پیچیده و دشوار کرده است.

تتبع در شعر او نشان می دهد که وی شاعری فاضل بوده و «تعبیر دقیق او از اصطلاحات علمی، اطلاع شاعر را از علوم متداول عصر خود از ادبیات فارسی و عربی گرفته تا ریاضیات و نجوم و هیأت و مقدمات پزشکی و اصطلاحات فلسفه و منطق نشان می دهد. داشتن این اندازه اطلاع در چنان عصری برای کسی که می خواسته در سلک مدح گویان دربار درآید، ضرورت داشته است.» (شهیدی ، ۱۳۵۷ : یب)

از این رو ، فهم و درک تصاویر و مضامین اشعار انوری نیازمند شناخت و شرح اصطلاحات علمی ای است که وی در دیوانش به کار برده است و چون تنوع این اصطلاحات ، فراوان است ، برای دستیابی به نتایج بهتر ، این اصطلاحات در حوزه های خاصی مورد بررسی قرار خواهند گرفت. در این پژوهش تلاش می شود تا بدین سؤال ها پاسخ داده شود :

(۱) انوری از اصطلاحات مربوط به چه علمی بهره جسته است ؟

(۲) رویکرد معنایی انوری نسبت به این اصطلاحات چیست ؟

۱-۲. پیشینه ی پژوهش :

پژوهش مستقلی درباره ی این موضوع انجام نشده است اما در بعضی از کتب به صورت پراکنده به بررسی پاره ای از مشکلات علمی پرداخته شده است ؛ از جمله :

۱-۲-۱. «شرح لغات و مشکلات دیوان انوری ابیوردی» از دکتر جعفر شهیدی، اسفند ماه ۱۳۵۷.

نمونه: وحدت نوع تو بر شخص تو مقصور کند عقل صرفی که نظیرت ندهد مطلب ای عقل صرف: مراد عقل اوّل و صادر اوّل یا عقل کل است.

نوع: در تعریف آن گفته اند: «کلی مقول بر ماهیت های متفق الحقیقه است، در جواب ماهو، چنان چه از ماهیت چند فرد انسان پرسند جواب گویند که انسان اند.» (شرح قصیده ۲۱۳، ص ۵۰۴ - ۵۰۵)

۱-۲-۲. «دیوان انوری» به اهتمام محمد تقی مدرّس رضوی، که تنها به معلومات انوری اشاره شده است. نمونه: در مقدمه ی کتاب خود به علوم و دانش انوری اشاره نموده و قطعه ای را که انوری در واپسین سال های حیاتش درباره ی علوم سروده، ذکر کرده است. (مقدمه ی دیوان انوری، ص ۹۳)

۱-۲-۳. «مفلس کیمیا فروش» نقد و تحلیل شعر انوری از شفیعی کدکنی، چاپ ۷۲. در مقدمه ی کتاب به صور خیال در شعر انوری و به مشکلات و به نکات بلاغی اشعار برگزیده پرداخته اند:

در مقدمه اشاره می کنند که: «سعی انوری در گسترش شکل تصاویر، به جایی می رسد که با طرح یکی از تصاویر تجربه شده به وسیله ی شاعران نسل های قبل، آن را با نوعی استدلال و برهان و حسن تعلیل عرضه می کند و از این چشم انداز، یک تصویر کهنه را در جامه ای نو عرضه می نماید.» (مقدمه، ص ۶۱)

۱-۳. حدود پژوهش:

قصاید انوری.

۱-۴. فرضیه ی پژوهش:

۱-۴-۱. از نجوم، طب، فلسفه و منطق بیشتر بهره جسته است.

۱-۴-۲. رویکرد معنایی انوری گاه قاموسی و تخصصی است و غالباً مضمون سازی.

۱-۵. اهداف پژوهش:

شناخت دقیق اصطلاحات علمی جهت فهم و درک معانی و مفاهیم قصاید انوری.

۱-۶. روش کار:

روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است و جمع آوری اطلاعات به روش مطالعات کتابخانه ای

انجام گرفته است. برای تدوین این رساله، ابتدا کتب متعدّد در زمینه ی علوم مختلف از جمله:

نجوم، طب، فلسفه و منطق، علوم نقلی، ادبی و... مورد مطالعه قرار گرفت، سپس با تأمل در

قصاید انوری، با توجه به شناخت اصطلاحات از میان کتب مذکور به استخراج ابیات پرداختم و پس از آن اقدام به تدوین پایان نامه و ماشین نویسی آن نمودم.

۱-۲. معرفی فصل های پایان نامه:

این رساله در پنج فصل تدوین شده است که عبارتند از:

۱. فصل اول (مقدمه): شامل تعریف مسأله، پیشینه، حدود پژوهش، فرضیه‌ی پژوهش، اهداف پژوهش و روش کار است.

۲. فصل دوم (کلیات): در این به فصل به تعریف اجمالی از علم و نیز وضع علوم در ایران باستان، در سده های نخستین عصر اسلامی، قرون سوم و چهارم و همچنین وضع علوم در سده های پنجم و ششم هجری پرداخته شده. ضمن آن که به تأثیر علوم بر شعر قرن ششم و نیز به ارتباط علمی چون: نجوم، طب، علوم عقلی، ادبی و نقلی با ادبیات اشاره شده است.

۳. فصل سوم (انوری ابیوردی): در این فصل، پس از نگاهی مختصر به زندگی و آثار انوری و مهم ترین واقعه‌ی مربوط به اواخر دوران زندگی او، یعنی واقعه‌ی حکم قران، مذهب، شاعری و تخلص و نیز سبک شعر انوری به ویژه توانایی او در علوم، مورد بررسی قرار گرفته است.

۴. فصل چهارم (بررسی اصطلاحات علوم در قصاید انوری): این فصل که بحث اصلی پایان نامه را تشکیل می دهد، شامل پنج بخش است که عبارتند از: بخش اول «نجوم»، بخش دوم «طب»، بخش سوم «علوم عقلی»، بخش چهارم «علوم ادبی» و بخش پنجم «علوم نقلی». با استخراج اصطلاحات علمی موجود در قصاید، ضمن توصیف آنها به ارتباط میان اصطلاحات علمی با ابیات اشاره شده و در اکثر موارد به جنبه های زیبایی شناسی ابیات نیز توجه شده است.

۵. فصل پنجم (نتیجه گیری): این فصل به نتایج اشاره دارد که از تحقیق و پژوهش این پایان نامه حاصل شده است.